

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

Ahi Evran University (Turkey)

TESOL – Ukraine

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В МОВІ І КУЛЬТУРІ

Збірник наукових праць

Київ 2019

УДК 821.09(100)(082)
НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2019. - 318 с.

ISBN 978-617-7685-68-4

Збірник містить тексти доповідей XII Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 22-23 травня 2019 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

УДК 821.09(100)(082)

Головний редактор:

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

Редакційна колегія:

Е. Акілли, доктор філософії (Історія), академік

Агі Євран університет, Киршехір (Туреччина)

О. В. Артюшкіна, кандидат наук з лінгвістики, доцент
(Університет Жан Мулен Ліон 3, Франція)

Н. О. Висоцька, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Р. І. Дудок, доктор філологічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

Ю. Л. Мосенкіс, доктор філологічних наук, професор,
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Україна)

А. І. Раду, кандидат філологічних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

А. В. Чеснокова, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна)

О. Г. Шостак, кандидат філологічних наук, доцент
(Національний авіаційний університет, Україна)

С. М. Ягодзінський, доктор філософських наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 15 травня 2019 р.)*

ISBN 978-617-7685-68-4

© Колектив авторів, 2019

© Національний авіаційний університет, 2019

КУЛ

ПОЕТИКА
ЛІНГВІСТ

Введення

1. *Поетика
тексти*

У своїй по
тілі літератур
іноземної, чу
репрезентацію
репліками, що
наприклад, у
Андрухович чи
пов'язані з лі
подаються в с
фонетичного
відторження
образом агрес

1.1. *Від піс*

Але як
тракуватися
політико-істо
образ росій
лінгвокульту
тенденції ре
радянський
позитивним,
насамперед,

1. Снуе

Галина Бокшань
кандидат філологічних наук
Херсонський державний аграрний університет
м. Херсон

ТІЛО ЯК МАНІФЕСТАЦІЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ БОГУМІЛА ГРАБАЛА «Я ОБСЛУГОВУВАВ АНГЛІЙСЬКОГО КОРОЛЯ»

У романі Богуміла Грабала «Я обслуговував англійського короля» інтерпретовано різні аспекти тілесності: тіло постає у творі як основний спосіб пізнання світу для героя-оповідача, інструмент насолоди та естетичний об'єкт, причому авторська рецепція тілесності позначена виразними гендерними акцентами. Нас передусім цікавить соціокультурний вимір тілесності у романі Б. Грабала, зокрема, тіло як маніфестація етнічної ідентичності.

Формування особистої ідентичності героя-оповідача репрезентовано як «історію тіла» [1]. Ян Діте сприймає світ переважно крізь призму тіла та навколотілесних феноменів, оскільки цьому сприяє його професійне середовище: він працює піколиком та офіціантом у ресторанах готелів. Поділяємо думку Т. Червінської про те, що «саме тілесний досвід, до якого залучені агенти як живі і відчуваючі істоти, задає розуміння і дію у світі, виступає основою інших, більш складних форм досвіду» [6, с. 22]. Утім, «тілесні практики» – гастрономічні втіхи та еротичне кохання – постають чи не єдиними світоглядними орієнтирами героя-оповідача впродовж тривалого часу. Жіноче тіло для Яна – «тіло об'єктивоване», оскільки воно є для нього інструментом задоволення фізіологічних потреб.

Семантика тіла як носія генетичної інформації розкривається в романі через взаємодію образів героя-оповідача та німкені Лізи, з якою Ян познайомився після вторгнення німецьких військ на територію Чехії. До цієї зустрічі герой-оповідач не сприймав своє тіло як маніфестацію етнічної ідентичності, під якою розуміємо

«одну з форм самосвідомості індивіда чи групи людей, що ґрунтується на відчутті ними своєї належності до певної етнічної спільності» [3]. Якщо до знайомства з Лізою його бачення власного тіла супроводжувалося постійним відчуттям незадоволеності низьким зростом і невідповідності «канону – ідеальній нормі» [4, с. 22], то після спілкування з німкенєю він коригує уявлення про свою зовнішність: «вона дивилася на моє волосся, світле, як солома, і на такі телячі очі, блакитні очі, вона потім сказала мені, що німці з рейху так мріють про слов'янську кров, так мріють про ці рівнини і слов'янську натуру, вже тисячу років добром чи лихом німці прагнуть пошлюбити цю кров, і звірилася мені, що багатько прусських аристократів мають у своїх жилах слов'янську кров і слов'янська кров робить цих аристократів в очах інших аристократів шляхетнішими» [2, с. 117]. Відповідно, самооцінка і самоповага Яна Діте підвищуються, а вони, на думку П. Рікера, «взаємопов'язано репрезентують розвинутіші стадії того зростання, що є водночас розгортанням самості» [5, с. 205].

Імовірна причетність до арійської крові вивищувала Яна в очах Лізи, під впливом чого відбувається еволюція його етнічної ідентичності: «я сказав, що в мого діда на могилі написано «Johan Ditie», що він служив панським конюхом, і я завжди тим конюхом встидався, але Ліза як це почула, то я мовби виріс в її очах більше, ніж якби був чеським графом» [2, с. 123]. Герой-оповідач намагається віднайти докази наявності німецьких предків, згадуючи ім'я діда, адже «перевага імен власних, що приписуються людським істотам, підтримує їхню подальшу роль підтвердження ідентичності й самості» [5, с. 123]. На думку Лізи, «такому прізвищу можуть позаздрити навіть шляхтичі з Пруссії і Померанії, у чиїх прізвищах завжди є відгомін слов'янського кореня» [2, с. 129]. Зрештою, спілкування Яна Діте з німкенєю Лізою спричиняє ілюзії щодо його етнічної ідентичності.

Світле волосся Яна викликало симпатію в німців, завдяки цій увазі до зовнішності як маркера етнічної приналежності зазнає змін і його тілесна ідентичність: «Хоч у мене й не було твердого комірця на фракці, але, напевно, вперше я мав відчуття, що не конче високим бути, головне – високим почуватися, і ось я став спокійніше дивитися на себе, перестав бути не тільки молодшим кельнером, а й піколиком, хлопчиком-офіціантом, якому від народження і до кінця

життя судилося бути коротуном, дозволяти називати себе Курдуплем і Піциком» [2, с. 129]. До цього саме предмети одягу й взуття слугували для героя-оповідача засобами «психофізіологічної трансгресії», що дозволяли моделювати бажаний образ тіла і переструктурувати «тілесну схему» [4, с. 24].

Візуалізуючи тілесне, Б. Грабал реактуалізує семантику бінарної опозиції «верх–низ» («голова–живіт»), причому вектор еволюції особистої ідентичності героя-оповідача спрямований до «верху». Ян сприймав перевірку свого тіла («низу») приниженням у той час, коли німці розстрілювали чехів: його мали «обстежити з фізичного боку, чи здатний він як представник іншої національності за нюрнберзькими законами не лише злягатися, а й запліднити арійську німецьку кров» [2, с. 133]. Саме в цій ситуації активізується «верх» (духовний первінь), і відбувається трансформація етнічної ідентичності героя-оповідача: якщо попередньо Ян Діте охоче шукав у власній біографії докази приналежності до арійців і підтримував ілюзію щодо власного походження, то тепер він гостро відчуває свою солідарність та етнічну спільність із чехами, натомість німців сприймає як ворогів. Приниження з боку німців через свою неналежність до арійської раси він зазнає і на весіллі з Лізою: «руку я простягав, а офіцери, як вермахту, так і СС, її не помічали, для них я був тільки малий піколик, чеський курдуплик, куцик» [2, с. 136].

Б. Грабал подає цікаву художню інтерпретацію постулатів нацистської Німеччини про досконалість арійської раси, що передбачає не лише духовну, а й тілесну бездоганність. Під Прагою була «перша європейська станція шляхетного розплodжування людей», лабораторія «зі схрещування шляхетної крові німецьких дівчат і чистокровних солдатів» [2, с. 127]. Там проживали вагітні жінки, які споглядали прекрасне, бо «всі образи з голів вагітних дівчат поступову просочуються по їхньому тілу вниз, до того, хто спочатку, як пльовок, потім, як пуголовок, потім, як жаба або ропуха, а потому вже маленька людина, і вся та наука і споглядання неодмінно й закономірно мають проявлятися в новій істоті» [2, с. 128].

Мірилом воєнних злочинів фашистської Німеччини в романі постає «тіло об'єктивоване» – тіло понівечене, розтяте: «ось тут на березі й лежали каліки, які вже трохи підлікувалися, повільно плавали, у них не було однієї ноги чи обидвох нижче коліна, дехто

взагалі був без ніг, і лише тулуби, як жаби, рухали у воді руками, і з голубого озера стирчали голови» [2, с. 149]. Образи спотворених війною тіл контрастують з образами жіночих «тіл-канонів», призначених для народження досконалих арійців: «Найдужче мене переймало відділення з пошкодженими хребтами, ті, що тягали за собою усю нижню частину тіла, на суші і в воді вони були схожі на русалок, і ще безногі, що мали такий маленький тулуб, ніби голова сиділа просто на ногах» [2, с. 149].

В. Подорога розглядає роль обличчя в архаїчному суспільстві, наголошуючи на його соціальній функції: «Лише запис робить обличчя соціально значущим, видимим і видимим до того ж не як обличчя, а як ідеальна поверхня, на якій постійно записуються і вічно мерехтять знаки суспільства» [4, 284]. Такою ж поверхнею сприймає своє обличчя Ян, коли його випадково заарештували німці як партизана замість Зденека: «обличчя, яке мені розбили тільки за те, що я дивився на годинник, стане моєю єдиною перепусткою, яка зможе витримати перевірку, отже, я увійду до Праги як борець проти нацизму» [2, 157]. Слід від удару він потрактовує як «мітку соціального насилля», що змінить його суспільну ідентифікацію і, відповідно, зміцнить його етнічну ідентифікацію.

Таким чином, у романі Б. Грабала «Я обслуговував англійського короля» тіло постає маніфестацією етнічної ідентичності, візуалізованої в образі героя-оповідача Яна Діте. Тілесні феномени набувають у творі соціокультурного виміру. Етнічна ідентичність Яна Діте зображена як динамічний феномен, що швидко трансформується під впливом зовнішніх обставин. У випадку героя-оповідача її мінливість є засобом самозахисту в ситуаціях загострення міжетнічних конфліктів.

Література

1. Гофф Ж. История тела в Средние века / Ж. Гофф, Н. Трюон. – М. : Текст, 2008. – 189 с.
2. Грабал Б. Я обслуговував англійського короля / Б. Грабал. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 240 с.
3. Нагорна Л. Ідентичність етнічна / Л. Нагорна [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3. – К.: В-во «Наукова думка», 2005. – 672 с. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Identychnist_etnichna

4. Подорога В. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию / В. Подорога. – М. : Ad Marginem, 1995. – 340 с.
5. Рікер П. Сам як інший / П. Рікер. – К. Дух і літера, 2000. – 458 с.
6. Червінська Т. Феномен тілесності в соціокультурному та семантичному вимірі / Т. Червінська // Актуальні проблеми соціології, психології та педагогіки: збірник наукових праць – К.: Фенікс, 2010. – Вип.10. – С.21–29.